

УДК 728.1

к. арх. Соловій Л.С.,
НУ «Львівська політехніка»

ПРОБЛЕМИ НОРМУВАННЯ ЖИТЛА ДЛЯ БЕЗДОМНИХ В УКРАЇНІ.

Розглядаються проблеми нормування житла для бездомних та питання вдосконалення проектно-нормативної бази проектування житла для бездомних в Україні.

Ключові слова: безпритульність, житло для бездомних, притулок для бездомних, соціальне житло.

Постановка проблеми.

Безпритульність – актуальна проблема майже всіх великих міст не тільки в Україні, а і у всьому світі. В Україні житлова проблема є однією з найгостріших для суспільства. Для її вирішення розробляється концепція державної житлової політики, пропонуються до впровадження різні варіанти програм доступного і соціального житла. Було створено понад двадцять нормативно-правових документів серед них: наказ президента України № 2623-IV «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» та закон України № 2623-IV «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей». На засіданні Кабінету міністрів 25 березня 2015 року була прийнята постанова, якою внесені зміни до Порядку взяття громадян на соціальний квартирний облік, їх перебування на такому обліку та зняття з нього.[2], [3], [5]. З метою попередження бездомності в Україні була створена Рада з питань соціального захисту бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Її основні завдання – забезпечити координацію дій органів виконавчої влади та забезпечити підготовку пропозицій щодо шляхів і способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у сфері соціального захисту бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі установ виконання покарань. [7], [8].

У даній статті приділяється особлива увага рекомендаціям по вдосконаленню діючих норм для будівництва житла для бездомних.

Такі рекомендації дозволять підвищити комфортність проживання бездомних людей і запобігти моральному старінню даного типу житла в планувальному і естетичному плані, раціонально використати міський житловий фонд, покращити архітектурну якість житлової забудови.

Аналіз досліджень та публікацій.

Проблемою безпритульності та бродяжництва займалися науковці В.Оржеховська, І.Козубовська, Г.Кашкар'юв, Л.Грищенко, Б.Алмазов та ін. Спробу пояснити бездомність, безпритульність з психологічної точки зору знаходимо у З.Фрейда, Н.Максимової, К. Мілютіної, В. Піскун та ін. Соціально-психологічний аспект проблеми розкривається в працях О.Змановської, М.Ратера, О.Кернберга та ін. Архітектурно-типологічні дослідження в цій сфері в Україні досі комплексно не проводились, окрім створених у 2007 році нормативів - ДБНВ.2.2 -18:2007 під керівництвом Куцевича В.В; тема дитячої безпритульності висвітлена в роботах Ахаїмової А.О. Питанням проблеми бездомності та спеціальними типами житла для бездомних присвячені праці закордонних дослідників: М. Bart, E.Liebow, A. Laudan, L. Edgar, D.P. Culhane, L. Lugo, J.D.Wright, B. A. Rubin, J.A. Devine, A. Hillier, Davis S та інших, однак ці праці не доступні для широкого загалу в Україні.

Формулювання цілі статті.

Метою даної статті є розглянути та охарактеризувати основні проблеми проектно-нормативної бази житла для бездомних осіб в Україні.

Виклад основного матеріалу.

У порівнянні із закордонною практикою українські норми мають деяку специфіку. Вона полягає в різниці типології закладів для бездомних, в номенклатурі допоміжних приміщень, в площі окремих приміщень, в функціях, які виконують дані заклади, в диференціації за статтю та віком. [1].

Існуючі заклади для бездомних, які виникли в Україні за останні десятиліття, по багатьом параметрах не відповідають чинним нормам ДБН, бо будівництво і експлуатація даних закладів потребують значних коштів.

Згідно діючих норм на даному етапі для бездомних існують такі типи закладів в Україні: *будинок нічного перебування; центр реінтеграції бездомних громадян; центр соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі; соціальний готель*. Наприклад, в нічліжних будинках, площі житлових приміщень рекомендується приймати з розрахунку 4 м² на 1 особу. У центрах реінтеграції та соціальної адаптації - 6 м² на 1 особу. У соціальних готелях - 8 м² на 1 особу (табл.1.).

Таблиця 1.

Назва закладу	Нічліжний будинок	Центр реінтеграції та соціальної адаптації	Соціальний готель
Назва приміщення	спальні	житлові кімнати	номери
Площа на 1 людину	4 кв.м.	6 кв.м.	8 кв.м.
Кількість місць у приміщенні	18 місць	2-6 місць	1-3 місця

Пропонується виділити такі основні типи житла для бездомних:

- *Тип 1 – будинок нічного перебування (нічліжка) з міським центром обслуговування та центром обліку для хронічно бездомних місткістю до 200 осіб і не більше;*
- *Тип 2 – центр реінтеграції та соціальної адаптації для осіб, звільнених з місць позбавлення волі; для категорії населення, яка ще потребує допомоги спеціальних служб, місткістю до 100 осіб, а в кращому випадку до 50 осіб;*
- *Тип 3 – гуртожиток для бездомних з виробничими, торговими та реабілітаційними приміщеннями – для осіб, що пройшли реабілітацію в попередніх типах житла; для випадкових бездомних, і для вихідців з дитячих будинків-інтернатів, і колишніх ув'язнених, місткістю від 100 до 250 осіб;*
- *Тип 4 - соціальний готель для бездомних, що пройшли соціальну реабілітацію та можуть почати жити самостійно – орендне перехідне житло між гуртожитком для бездомних та постійним житлом, місткість може бути така як і для гуртожитків;*
- *Тип 5 – одноквартирний будинок (хата) у сільській місцевості із присадибною ділянкою для ведення особистого господарства. Надається із пустуючих фондів місцевого самоврядування в оренду бездомним сім'ям з дітьми, невеликим групам чи самотнім бездомним. Оскільки може вміщувати різну категорію бездомних осіб за сімейним та демографічним складом, тому їх місткість може бути від 1 до 15 осіб в будинку;*
- *Тип 6 – дисперсне розселення бездомних в структурі житлового фонду у вигляді спеціально запроектованих квартир покімнатного заселення на 5 -*

7 осіб, яке вирішує проблему трудової зайнятості частини працездатних бездомних шляхом розміщення при житлових і громадських комплексах одиночних службових квартир для розселення обслуговуючого персоналу (охорони, прибиральниць, двірників, садівників). Такі осередки не повинні перевищувати проживання 30 осіб на одному поверсі.

- *Тип 7 – житлові осередки для бездомних в структурі монастирів у вигляді притулків* для осіб старшого віку, хворих та немічних, як для чоловіків так і для жінок. Такі *осередки* можуть вміщувати також до 30 осіб, в залежності від розташування монастиря в структурі поселень та в залежності від кількості приміщень, які можна переобладнати для даної категорії населення [4].

Економічно вигідно створювати нічліжки чи центри для великої кількості мешканців, але з огляду на цінності соціальної роботи та існуючий зарубіжний досвід, місткість має бути невеликою – у межах 20 – 60 осіб, максимум – 100. За таких умов соціальні працівники зможуть працювати індивідуально з бездомними, враховуючи особливості характеру, можливості та схильності, що дасть змогу обрати для них ті програми, які найбільшою мірою відповідають їх потребам [6]. Тим більше, менші притулки мають архітектуру, яка більше наближена до житла, а не до громадських закладів. Але з іншої сторони притулок, що є занадто маленьким, може ставити під загрозу ефективність забезпечення послуг, тому що, все ж таки потрібно набрати робочий персонал із соціальних, медичних працівників, що обслуговують кожен тип житла.

Невелика місткість закладів для бездомних дасть змогу краще інтегрувати останніх у загальну спільноту, уникнути явища геттоїзації, з усіма його негативними наслідками для суспільства. Окрім того, за таких умов набагато менший ризик виникнення конфліктів і незадоволення з боку мешканців того району, де розміщено заклад для бездомних.

Поверховість об'єктів для бездомних детермінується в першу чергу економічними чинниками і можливостями контингенту бездомних.

Щодо об'ємно-планувальних рішень житлових осередків для бездомних громадян, то чинні норми передбачають, що у закладах соціального захисту для бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі, житлові приміщення (спальні, житлові кімнати, номери) і підсобні приміщення слід об'єднувати у житлові групи. Однак, склад приміщень житлових груп визначається завданням на проектування, що досить складно, як для інвестора, так і для проектанта.

Нормами п. 6.1.4. пропонується певний склад і місткість закладів для бездомних громадян (див. табл.1), однак дані дослідження свідчать, що даний пункт ДБН.2.2.-18:2007 треба викласти в більш розширеній номенклатурі житлових осередків, а саме:

- житлові осередки нічліжок дортуарного типу планування місткістю по 15-18 осіб, в кімнаті із спільними санвузлами і спільною кухнею, доцільно проектувати тільки у випадках пристосування під житло для бездомних існуючих великопробльотних приміщень (виробничих, складських, тощо). Доцільно розділяти їх перегородками висотою близько 1,8-2м на індивідуальні спальні бокси (без вікна), розміром приблизно 2х2м, аналогічно утворенню індивідуальних робочих місць в офісних установах з великою глибиною корпусу, з тією лиш різницею, що для бездомних все має бути набагато простіше, лаконічніше і вхід в бокс повинен мати двері;
- у всіх інших випадках проектування нічліжок рекомендуються житлові одиниці місткістю по 6 осіб (в перспективі – на 4 особи) в кімнаті із спільними вигодами і кухнями (площа осередку на 1 особу приблизно: 3,5-4м² житлова; 6,3-6,8 м² загальна; 0,4 м²-кухня);
- житлові осередки центрів реінтеграції і реабілітації доцільно формувати із двох кімнат на 3 особи кожна (в перспективі – на 2 особи), і спільного на них роздільного санвузла і загальної на 30 осіб кухні (з розрахунку 0,4 м² на особу) (площа осередку на 1 особу приблизно: 4,2-4,4м² житлова; 6,8-7,3 м² загальна; 0,4 м²-кухня);
- житлові осередки соціальних гуртожитків рекомендується проектувати готельного типу: з окремої кімнати на 4 особи (в подальшому на 3 особи, і в перспективі – на 2 особи), із суміщеним санвузлом (душ+умивальник+унітаз), і кухні-ніші в передпокої. Площа осередку на 1 особу приблизно: 3,5-4,2м² житлова; 6,3-8,3 м² загальна);
- житлові осередки соціальних готелів рекомендується проектувати на основі з окремої персональної кімнати площею 6 м². Мінімальний варіант на сучасному етапі роздільні санвузли можуть бути спільними на 15 осіб (1,1 м² на особу), кухня – загальна на 30 осіб – загальна площа осередку на 1 особу 9,7 м². В подальшому рекомендуються комфортніші житлові осередки, що складаються з 2-х одномісних кімнат площею по 6м² (в перспективі - 8 м²), суміщеного санвузла (душ+умивальник+унітаз), і кухні-ніші в передпокої. Загальна площа осередку на 1 особу 12,6 м²).

Надалі комфортність проживання може збільшуватись за рахунок зменшення кількості мешканців в житлових кімнатах, з поступовим переходом на забезпечення бездомних осіб окремими кімнатами площею до 8 м² і у віддаленій перспективі – мінімальними квартирами готельного типу загальною площею 18 м². Комірки з кімнатами на одну особу для дисперсного розселення бездомних слід формувати з 4-7 кімнат площею 6 м² (в перспективі 8 м²), роздільного санвузла і кухні-їдальні площею 14-20 м². Загальна площа на одну особу – 12,0-14,0 м².

Існуючі детальні норми дають можливість архітекторам проектувати комфортні об'єкти для бездомних, але не всі пункти норм достатньо чітко прописані, деякі дозволяють вільне трактування. Наприклад, площі підсобних приміщень, згідно даних норм, необхідно приймати аналогічно приміщень у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів. Вказується, що обслуговуючі приміщення закладів соціального захисту населення повинні встановлюватися завданням на проектування згідно з вимогами цих норм. У цих пунктах проєктанти стикаються з труднощами визначення все-таки виділити склад приміщень, їх кількості та площі для кожного типу (будинки нічного перебування, центри реінтеграції бездомних громадян, центри соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, соціальні готелі).

Щодо пункту 6.3. ДБН.2.2.-18:2007 вимоги до окремих елементів будинку, то заклади для бездомних можна було би розміщувати у цокольних поверхах, можливе вирішення планування житлових кімнат без вікон, але з підсиленою вентиляцією.

Щодо економічного аспекту, об'єкти будуть комфортні, але не відповідати можливостям держави (враховуючи невирішені проблеми в сфері житла для інших категорій населення). Оскільки досить часто об'єкти для бездомних будують приватні особи (не державне фінансування), то норми не дають рекомендацій як їх проектувати у здешевленому варіанті (з обмеженим набором функцій, з меншими площами, з меншою кількістю обслуговуючих приміщень).

Виконані автором дослідження та проєктні проробки закладів для бездомних у відповідності до чинних норм, які, окрім житлових, регламентують широкий спектр обслуговуючих приміщень (службові, адміністративно-побутові, медичні, культурно-дозвільні, фізкультурно-оздоровчі, приміщення їдальні, лікувально-трудова, виробничі, складські та господарські) засвідчили, що економічний ефект від дуже компактного вирішення житлової частини закладів повністю нівелюється надмірною кількістю обслуговуючих приміщень

як на стадії будівництва, так і в процесі експлуатації. Натурне дослідження недержавних закладів для бездомних і соціологічне опитування бездомних засвідчило доцільність зміни пріоритетів на користь більш комфортного вирішення житлової частини закладів за рахунок мінімізації номенклатури і площ обслуговуючих приміщень.

Згідно додатків до існуючих норм можливо будувати не тільки тимчасове, а і постійне соціальне житло, з оплатою за комунальні послуги відповідно до даної категорії; вирішити проблему сімейних бездомних; розробити програму дисперсного розселення; при спаді попиту на житло для бездомних, забезпечити запобігання морального старіння будівлі; вирішити проблеми із поганою провітрюваністю, шумом у житлових кімнатах, крадіжками, відсутністю та нестачею ванних кімнат та туалетів, відсутністю кухні.

Висновки

1. Проведене натурне дослідження недержавних закладів для бездомних і соціологічне опитування бездомних засвідчило доцільність зміни пріоритетів на користь більш комфортного вирішення житлової частини закладів за рахунок мінімізації номенклатури і площ обслуговуючих приміщень.
2. Встановлено, що пріоритетним чинником комфортності житла для бездомних є наявність у кожної особи персонального житлового простору. Задоволення цієї первинної потреби можливе завдяки наданню кожному бездомному або персональній житловій кабіні площею 3,5-4,0м², або окремої житлової кімнати площею 6 м². Як проміжний етап можна розглядати персональну спальну зону в житловій кімнаті на 2-4особи.

Список використаних джерел:

1. Державні будівельні норми України Будинки і споруди. Заклади соціального захисту населення ДБНВ.2.2-18:2007. - Київ: Мінбуд України, 2007. - 23 с.
2. Закон України Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей (із змінами внесеними згідно із Законом № 1276 –VI -17) від 16.04.2009). - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2623-15>.
3. Мінсоцполітики: Бездомні особи матимуть право на отримання соціального житла. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248043768.

4. Соловій Л.С. Особливості формування спеціальних типів житла для бездомних : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури : 18.00.02 – архітектура будівель та споруд / Любов Степанівна Соловій; НУ "Львівська політехніка". - Львів, 2011. - 29 с.

5. Наказ від 14.02.2006 N 31 МІНІСТЕРСТВО ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ «Про затвердження Типових положень про заклади соціального захисту для бездомних осіб та звільнених осіб». - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0474-06>.

6. Кабаченко Н.В. Система підтримки та допомоги бездомним / Н.В. Кабаченко. - Режим доступу: http://shatelei.kiev.ua/studies/kabachenko_system_of_support.html

7. Про Раду з питань соціального захисту бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі: постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2010 № 538 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. Тищенко Олена Соціально-правове становище бездомних громадян України / Олена Тищенко - Публічне право № 1 (9) (2013) (ст 238-246).

Аннотація

Рассматриваются проблемы нормирования жилья для бездомных и вопросы совершенствования проектно-нормативной базы проектирования жилья для бездомных в Украине.

Ключевые слова: беспризорность, жилье для бездомных, приют для бездомных, социальное жилье.

Annotation

Discusses the problems of rationing of housing for the homeless and issues of the development of project-regulatory framework for the design of housing for the homeless in Ukraine.

Key words: homelessness, homeless, the homeless shelter, social housing.